

points to the immense thematic possibilities of masnavi, qasidy, qazal, qet'e and robā'i stressing the difference of functions each poem performs.

The analysis of native Persian qazal is especially rich and distinguishes between 14 subject matter invariants of the genre, which may facilitate the interpretation of a poem in many controversial cases. The dilemma is of course, who is the lyrical addressee of a poem? Is it God, or sweetheart, or perhaps the poet's patron.

Of the brief discussion of the coherence of qazals — a subject frequently undertaken by scholars — the most significant words for an understanding of the problem are those by Jan Rypka speaking about the inner logical and metaphorical coherence in individual *misrā'* (semiverses constituting a *beyt*), expressed in "noqte" ("the point")¹⁴. That coherence, in my opinion, is the foremost principle of lyrical poetry in Persian literature, while conceptual and stylistic coherence of whole poems is not always the rule they are based on.

Discussing masnavi, another genre of Persian provenance, the author gives a brief analysis of the kinds of description most frequently occurring in epic, expounding it with his own translations of excerpts from *Shāh-nāme* by Ferdousi.

The whole dissertation is richly illustrated with the author's translations and they are what I have some objections to. In many places¹⁵, I would find fault in the faithfulness of translation or in the diminishing of the metaphorical charge of the Persian text, but this may be connected with my esthetic preferences, and since "traduttore traditore", let us not make a scholarly problem out of it.

The other objection is connected with certain inconsistencies in phonetic transcription and concerns the author's use of the diphthong *-ay-* (as in obsolete

Arabic transcription) instead of Persian *-ey-*¹⁶.

These minor faults can have no bearing on the general evaluation of Władysław Dulęba's dissertation, the usefulness of which for Iranian studies is difficult to overestimate. This compendium of knowledge about all the three literary genres in Persian poetry is the first of its kind to appear in the literature on Oriental studies. The author should be expected soon to make his work available to specialists all over the world, which will certainly be very beneficial for Iranian studies.

Marek Piecuch, Kraków

Brüder Grimm: KINDER- UND HAUSMÄRCHEN. JUBILÄUMSAUSGABE ZUM 200. GEBURTSTAG DER BRÜDER GRIMM, 1985—1986. AUSGABE LETZTER HAND MIT DEN ORIGINALANMERKUNGEN DER BRÜDER GRIMM, MIT EINEM ANHANG SÄMTLICHER, NICHT IN ALLEN AUFGABEN VERÖFFENTLICHTER MÄRCHEN UND HERKUNFTSNACHWEISEN, herausgegeben von Heinz Rölleke, t. 1—3. Stuttgart 1986, ss. 420+528+624.

Brüder Grimm: IM HIMMEL STEHT EIN BAUM, DRAN HÄNG ICH MEINEN TRAUM. VOLKSLIEDER, KINDERLIEDER, KINDERZEICHNUNGEN. Herausgegeben von Gabriele Seitz. Winkler Verlag, München 1985, ss. 142.

Dwusetna rocznica urodzin ludzi w kulturze niemieckiej chyba najpopularniejszych i na świecie najbardziej znanych (z nazwiska i związku ze zbiorami baśni) stała się okazją do wielu publikacji. Obecnie zwrócimy uwagę na dwie, o charakterze tekstowym, wymienione w nagłówku tej recenzji.

Znana firma wydawnicza Philipp Reclam Jun. (Stuttgart) w równie znanej serii Universal-Bibliothek ogłosiła bar-

¹⁴ *Ibid.*, p. 298.

¹⁵ E. g. *ibid.*, p. 250.

¹⁶ E. g. "bayt" for "beyt", Sams-e-Qays for Sams-e-Qeys, Obayd for Obeyd etc.

dzo starannie wykonaną jubileuszową edycję baśni Braci Grimm (1984) na 200-lecie urodzin autorów. W oznaczeniu jubileuszowej daty podano lata 1985—1986, ponieważ starszy z braci urodził się w 1785 r., młodszy zaś w 1786 r.

Bracia Grimm; tak właśnie przeszli oni do historii literatury i do dziejów kultury nie tylko niemieckiej. Ale chodzi tu o dwóch braci, starszego Jakóba oraz młodszego Wilhelma, twórców słynnego zbioru baśni, Jakób (1785—1863) i Wilhelm (1786—1859) jak gdyby zrezygnowali z owych imion na rzecz określenia bliskiego pokrewieństwa, tak właśnie lokując się na kartach tytułowych poszczególnych wydań swego dzieła, zaznaczając wyraźnie charakter swego autorstwa: są to baśnie przez nich jedynie „zebrane” (gesammelt).

A zatem de facto dwaj bracia, twórcy zbioru; gdyż było w ich rodzinie jeszcze trzech braci, z których każdy w jakiś sposób utrwalił w kulturze swoje nazwisko. A więc parający się piórem kupiec Karol (1787—1852), wydawca trzech książek ze zbioru podań ludowych Ferdynand (1788—1845), wreszcie wybitny grafik Ludwik Emil (1790—1863). Bracia Grimm, właśnie ci dwaj pierwsi, stali się najbardziej popularnymi i znanymi z nazwiska i dzieła postaciami literatury niemieckiej, popularnymi na szerokim świecie z licznych przeróbek, adaptacji i tłumaczeń.

Czym jest baśń? Jej zasadniczą cechą jest wybrany punkt widzenia spraw moralnych — w szerokim tego słowa znaczeniu — zaprezentowany poprzez fikcyjny układ zdarzeniowy, w którym fantastyka składników świata przedstawionego kształtuje mechanizm logiczny, umożliwiający bezpośrednie zweryfikowanie owych tez etycznych. Fantastyka i cudowność (niezwykłość sytuacyjna i przełamanie praw natury) są ową aparaturą wyższego rzędu, która bez trudu realizuje marzenie na temat dobra, sprawiedliwości, tryumfu prawdy nad przeemocą. I jeszcze jedno: racjonalistyczna ośnowa „wnętrza” baśni obudowana jest scenerią żyjącą tylko w baśni, dzięki

czemu odbiorca sam niejako uczestniczy w „realizacji niemożliwości”. I to jest dla niego wielką fascynacją.

Właśnie dzięki temu baśń, choć w zapisie ręcznym czy w druku ma formę werbalnie zamkniętą i określoną, w swej istocie, jako gatunek folklorystyczny, jest werbalnie luźna i swobodna, a nawet płynna. Bez nadmiernego uszczerbku dla swych najistotniejszych treści może być przekazywana ustnie, ponieważ jej zasadnicze „sensy” mają charakter pozaczteryponadliteracki. Praktycznie baśń jest w dalszym ciągu przekazywana ustnie bez wierności werbalnej, ale ze zgodnością sfery głębszych sensów i idei. Pod tym względem baśń zdaje się przypominać gawędę, która wymaga trzech okoliczności towarzyszących: podstawowej osnowy tematycznej, świadomości współuczestnictwa słuchaczy oraz dostosowania do tego formy stylistycznej.

Charakterystyczne jest również i to, że baśnie ściśle literackie, jak np. popularne w literaturze niemieckiej epoki romantyzmu, albo bardzo poetyckie baśnie J. Ch. Andersena odznaczają się analogiczną cechą: znakomicie poddają się ustnej, pamięciowej reprodukcji, naturalnie z osłabieniem werbalnych walorów swego stylu.

Baśnie Braci Grimm uzyskiwały rozgłos światowy, ale pamiętać należy i o tym, że obaj ci autorzy byli również zapamiętałymi zbieraczami pieśni ludowych.

Zbieractwo pieśni ludowych miało na Zachodzie poważne tradycje preromantyczne i romantyczne. Podobnie rzecz miała się i w Polsce, co ma swą wcale obszerną literaturę przedmiotu.

Bracia Grimm rychło dali się poznać jako znawcy i zbieracze niemieckiej pieśni ludowej. Wszak to oni właśnie byli faktycznymi współtwórcami i współredaktorami t. II i III głośnego zbioru pieśni *Des Knaben Wunderhorn* Achima von Arnim i Clemensa Brentano (wyd. w latach 1805—1808). Ściśle ze zbiorów braci miała zostać skomponowana czwarta część *Czarodziejskiego rogu*. Jak gruntowna była wiedza obu braci w przedmiocie niemieckiej pieśni ludowej, świadczy wypowiedź Brentano, że ich

głęboka wiedza i doświadczenie naukowe „wprost przeraża”.

Pieśń ludowa, das Volkslied. Uważa się, że nazwa niemiecka jest przekładem określenia angielskiego „popular song”, z Anglii bowiem przyszła bardzo pobudzająca inspiracja badań nad dawną poezją. Była nią nowatorska publikacja przygotowana przez anglikańskiego biskupa, Thomasa Percy'ego *Reliques of Ancient Poetry* (1765), z zapalem po latach czytana przez Braci Grimm. W Niemczech książka taką stał się głośny zbiór pieśni J. G. Herdera, *Volkslieder* (1778—1779), od 1807 r. zwany *Stimmen der Völkler in Liedern*.

Bracia zbierali baśnie, podania, stare pieśni, z ustnych przekazów oraz z różnorodnych zapisów. Na przełomie stuleci, w czasach burzliwych i pełnych napięć wojen napoleońskich, poprzez tego rodzaju literaturę kształtowali poczucie samoświadomości narodowej. W 1812 r. ukazało się pierwsze wydanie baśni.

Baśń ludowa to bliska krewna ludowej pieśni, i to nie tylko z uwagi na proveniencję, ale przede wszystkim na funkcję. Te gatunki folkloru literackiego są wyobrażeniowo i emocjonalnie aktywne, nie tylko malują dawne czasy i ludzi, ale także, i to w wysokim stopniu wyrażają społeczne myśli, marzenia, pragnienia. Baśń rozgrywa swą rolę obrazowo-interpretacyjną w zdarzeniu, w działaniu, pieśń natomiast w ewokacji stanu wewnętrznego, w bezpośredniej ocenie, w charakterystyce, interpretacji, w pochwalę lub w demaskatorstwie. Baś to poznanie przez fantazję, pieśń to wyznanie lirycznego realisty.

O baśni można powiedzieć to, co Wilhelm Grimm powiedział o pieśni ludowej: „Pytanie o autorstwo pieśni ludowej jest nieporozumieniem, ponieważ pieśń ta sama siebie układa”.

Puścizna pieśniowa Braci Grimm jest ogromna, ale praktycznie prawie nieznamy. Edycji nie mówiąc już kompletnej, lecz choćby dostatecznie obszernej — brak. Przyczyną tego stanu rzeczy jest

rozproszenie rękopisów po wielu bibliotekach, niepewność proveniencji, zaleganie w zbiorach nienależycie rozpoznanych, stan tych manuskryptów, wreszcie sama pisownia, często bardzo dowolna, bez znaków interpunkcyjnych.

Edycja Stutgardzka, tekstowo nienaganna, posiada tom trzeci zawierający bardzo szczegółowe autorskie objaśnienia proveniencyjne, imponujące erudycją komparatystyczną. Mogą być one uznane za bezcenne źródło do europejskich studiów nad źródłami i filiacjami europejskiego folkloru. Monograficzne opracowanie pióra H. Rölleke wykorzystuje najnowszą wiedzę o baśniach Braci Grimm.

Inny charakter ma edycja monachij-ska. Jest ona raczej edycją okolicznościowo-bibliofilską, wykorzystującą 16 barwnych reprodukcji rysunków obu braci, przechowanych przez ich bratanka, historyka sztuki Hermana Grimma. Na szczególną uwagę zasługuje w tym wydaniu wybór pieśni „dzieciących”, skomponowanych w różnych dialektach niemieckich. Interesujące posłowie napisała G. Seitz, autorka monografii *Die Brüder Grimm. Leben, Werke, Zeit*.

Jan Trzynadlowski, Wrocław

THE SIGN OF THREE. DUPIN, HOLMES, PEIRCE, red. Umberto Eco, Thomas A. Sebeok, Indiana University Press, Bloomington 1983.

Zestawienie nazwisk w podtytule *The Sign of Three* wydać się może na pierwszy rzut oka dziwne. Cóż bowiem wspólnego mógłby mieć Charles Sanders Peirce z dwoma słynnymi bohaterami opowiadań detektywistycznych Arthura Conan Doyle'a i Edgara Allana Poe? Okazuje się wszakże, iż związek taki istnieje — tym, co łączy realną osobę angielskiego semiotyka z fikcyjnymi postaciami literackimi jest, według autorów poszczególnych szkiców zawartych w tomie *The Sign of Three*, metoda rozumowania. Znaczna część artykułów poświęcona jest opisowi procesu rozwią-